

УДК 738.3

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2024.29.306146>

Інна Гуржій, м. Полтава

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5364-9650>

ДЕКОРАТИВНА КЕРАМІКА ЯК ГАЛУЗЬ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

У статті схарактеризовано сучасну українську декоративну кераміку, її види (екстер'єрна, інтер'єрна та виставкова), напрями розвитку (традиційна, академічна) та техніки виготовлення. Акцентується, що традиційна декоративна кераміка формується методом ліплення вручну та на гончарному крузі; академічна – методами ліплення, гончарування, відминання чи відливання в гіпсові форми, формування з пласта, 3D друк. Систематизовано методи декорування традиційної кераміки (ангобування, риткування, наліплювання, покриття поливою) та академічної кераміки, де використовуються як традиційні, так і експериментальні методи (розписи окисами металів, розписи солями металів, розпис під поливними фарбами, розпис над поливними фарбами, розпис препаратами дорогоцінних металів і люстрами). З'ясовано, що в академічній кераміці художник не обмежує свої творчі можливості, у традиційній – має триматися регіональних особливостей.

Ключові слова: *кераміка; сучасна кераміка; традиційна кераміка; академічна кераміка.*

Постановка проблеми. Вивчення сучасного українського мистецтва, його популяризація – важлива проблема сьогодення. Ми починаємо усвідомлювати та цінувати здобутки українських митців саме зараз під час повномасштабної війни, коли питання самоідентифікації постає, як ніколи, гостро.

Сучасна українська кераміка відіграє важливу роль в сучасному мистецтві, бо вона продовжує традиції й водночас поєднує новітні ідеї. Традиційними залишаються методи формування й декорування, а також інші технологічні процеси, але сама кераміка набуває іншого змісту. З ужиткової вона перетворюється на виставкову, асоціативну, що несе ідею та має зміст. Нині кераміка почала конкурувати із станковими творами, має складну композицію та форми, повністю втрачає ужитковість

і функціональність та стає повноцінним твором сучасного академічного мистецтва.

Декоративна кераміка незалежної України досить молода, хоча й має потужне традиційне коріння. В Україні сучасну академічну кераміку популяризує Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, створюючи для дослідників і митців умови для вивчення та створення керамічних виробів сучасних напрямів. Зважаючи на те, що кераміка стрімко змінюється, вона потребує глибокого теоретико-мистецтвознавчого аналізу, узагальнення задля прогнозування перспектив її подальшого розвитку. Зараз, як ніколи, необхідно вивчати традиції, відновлювати їх і створювати нове українське декоративне мистецтво, тому теорія і методика вивчення української декоративної кераміки зі студентами мистецьких спеціальностей є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнаним дослідником вітчизняної кераміки є доктор історичних наук, професор О. Пошивайло (2021a, 2021b). Велику увагу вивченню сучасного мистецтва України приділяє відомий мистецтвознавець В. Ханко (1998, 2007), який у своїх працях аналізує процеси формування нових напрямів як традиційного, так і академічного українського мистецтва, зокрема Полтавщини. Кераміка є предметом спеціального дослідження І. Гуржій (2017, 2022). К. Чернявський (2008) висвітлює широкий спектр проблем сучасної архітектурно-художньої кераміки. Т. Бей, І. Гнатишин, П. Ляшкевич, Т. Покотило, Р. Шмигало (2023) розглядають роль кераміки та інших видів мистецтв у культуротворчому процесі України протягом останнього століття.

Мета публікації – проаналізувати декоративну кераміку як галузь сучасного мистецтва.

Методи дослідження. У дослідженні використано метод системно-структурного аналізу та метод теоретичного узагальнення, що дозволили сформулювати ключові поняття, зробити висновки дослідження та визначити перспективи впровадження його результатів у процес професійної підготовки майбутніх митців.

Виклад основного матеріалу. Декоративна кераміка є важливою галуззю декоративного мистецтва, яка має сталі традиції та постійно розвивається в різних напрямках залежно від сучасних мистецьких тенденцій. Вона завжди актуальна та цікава,

має різноманітні техніки й технології, що постійно оновлюються. Перед детальним вивченням поняття «декоративна кераміка» слід визначити сутність тієї галузі, де вона розвивається. Зауважимо, що в різних джерелах розглядалися два поняття: «декоративно-прикладне» та «декоративно-ужиткове мистецтво». У нашому дослідженні вживаємо поняття «декоративне мистецтво», котре є більш загальним.

Декоративне мистецтво – це вид образотворчого мистецтва, що зосереджується на створенні художніх творів традиційного чи академічного напрямку з метою прикрашання та надання їм естетичної привабливості. Ці твори можуть мати як утилітарне, так і суто естетичне призначення. Декоративне мистецтво може існувати в різних жанрах і матеріалах, таких як: кераміка, ткацтво, мозаїка, витинанка та ін. Воно існує для створення образних і оригінальних декоративних елементів, що прикрашають життя та середовище існування людини. Твори декоративного мистецтва можуть мати як ужиткове, так і суто естетичне призначення. Його мета полягає в тому, щоб зробити навколишнє середовище більш привабливим, комфортним та естетично виразним. Отже, декоративне мистецтво – це мистецтво прикрашати.

Декоративна кераміка – це галузь декоративного мистецтва. Декоративна кераміка може бути представлена в різних формах, включаючи вази, панно, тарілки, статуєтки, плитки, модульну кераміку, а також кераміку виставкового характеру, яка не має утилітарного призначення. Ці вироби можуть мати різноманітні декоративні мотиви, такі як: геометричні візерунки, рослинні орнаменти, живописні зображення або абстрактні елементи.

Сучасна українська декоративна кераміка – важлива галузь новітнього декоративного мистецтва, яке розвивалася на основі тисячолітніх традицій і має свої територіальні особливості.

Сучасна декоративна кераміка використовується для створення цікавих дизайнерських елементів у сфері інтер'єру та екстер'єру. По відношенню до середовища її можна поділити на такі види: *екстер'єрна, інтер'єрна та виставкова* (монументальна чи станкового характеру). Наприклад, декоративна кераміка може включати в себе не тільки вази, тарелі, панно, кольорові мозаїки для облицювання стін або підлоги. До неї відносимо також керамічну скульптуру, яка створює атмосферу в парках чи іншому рекреаційному середовищі. Вона яскраво демонструє індивіду-

альний стиль і творчість художника-кераміста, який може створити неповторний, унікальний, оригінальний об'єкт у будь-якому просторі.

Декоративна кераміка має два *напрями розвитку: традиційна та академічна* (див. рис.1).

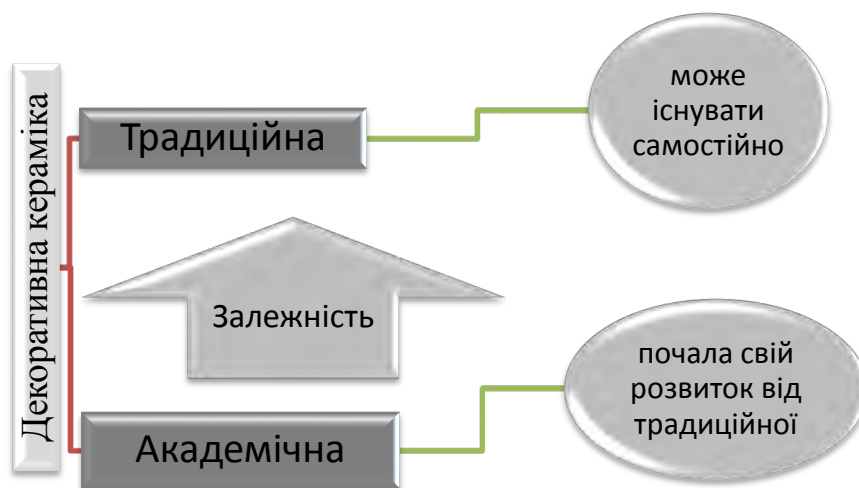

Рис. 1. Поняття «декоративна кераміка» та її складові

Ці два напрями мають тісний зв'язок. Цікаво, що традиційна кераміка може існувати самостійно, вона не повинна залежати від академічної, а академічна кераміка почала свій розвиток від традиційної, тому тією чи іншою мірою наслідує її. Хоча академічна кераміка в ході свого розвитку втратила традиційні особливості, проте точно можна встановити її територіальну приналежність за методами декорування, кольору та глинам. Саме тут проявляються традиційні зв'язки. У час відродження національної свідомості та утвердження незалежності України варто зважати на відновлення та збереження традицій, бо саме той, хто не має минулого, той не матиме й майбутнього. Тому завжди актуально вивчати історію традиційного мистецтва та звертатися до надбань минулого. Нижче розглянемо основні поняття, які допоможуть охарактеризувати традиційну народну кераміку.

Традиційність – наслідування попередніх зразків. Поняття «традиція» як досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки і т. ін., що склалися історично й передаються з покоління в покоління (Білодід, 1979, с. 225).

Традиційна народна кераміка Полтавщини має глибоке коріння. Вона пережила пишній розквіт у кінці XIX – на початку

XX століть і занепад на початку XXI століття. На сьогодні майже не залишилося династій майстрів кераміки, немає кому зберігати традиції. Такі відомі керамісти Опішного, як Василь Омеляненко, В'ячеслав Білик, Гаврило та Явдоха Пошивайли, Михайло Китриш, Олександра Селюченко та інші, що залишили по собі великий здобуток, але не залишилося майстрів, котрі б продовжували їхню справу. На жаль, у квітні 2022 року пішов із життя гончар з Опішного Сергій Островний, уся творчість якого була спрямована на розвиток українського народного мистецтва, його роботи були втіленням гончарних традицій. На правду, в Опішному нині є сім'я майстрів народної кераміки Шкурпелів, Олександр і Анатолій, які провадять мистецьку справу і зберігають традиції.

Ремесло, на нашу думку, має малу долю творчості, це знання та вміння, що передаються з покоління в покоління від батька до сина як професія. Ремісник може віртуозно виконувати ті традиційні форми, яких його навчили, але творити щось своє – це справа художника. Коли художник досконально володіє ремеслом, тоді народжуються справжні шедеври народного мистецтва, головне – зберегти традиційність.

На жаль, у сучасній українській кераміці виникли нові явища, котрі можна назвати «псевдотрадиційними». Так, розглядаючи твори сучасних керамістів Полтавщини, які намагаються наслідувати народні мотиви у своїх роботах, виникає відчуття, що в якийсь момент вони втратили зв'язок поколінь. Навіть віртуозно виконані вироби, які ми називаємо народною керамікою, позбулися традиційних форм, пропорцій і автентичного декору.

Для ефективного вирішення питання традиційності сучасної кераміки треба ознайомитися з колекціями народної кераміки музеїв регіону: Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського та Миргородського краєзнавчого музею імені Опанаса Сластьона. Можна дослідити колекції й інших музеїв, бо керамічне виробництво було дуже поширене в регіоні й кожен музей має свої зібрання.

Автентичний – справжній, дійсний, який походить із першоджерела, відповідає оригіналові зразків (Білодід, 1979, с. 10).

Узагальнюючи розглянуті вище поняття, дамо визначення *традиційній декоративній кераміці* – це вид декоративної кераміки, що використовує методи, техніку та мотиви, які передаються з покоління в покоління і зберігаються в певній культурі або на певній території протягом тривалого періоду. Вона є важливою складовою культурної спадщини багатьох народів і етнічних груп. Вона показує особливості культурного контексту, релігійних або міфологічних уявлень, соціальних або історичних подій, які характеризують певну спільноту.

Традиційна українська декоративна кераміка має не лише естетичну цінність, але й культурну значимість. Вона повністю зберігає традиції, історію та ідентичність певної спільноти, а також сприяє розвитку мистецтва та ремесел у цьому напрямку.

Сьогодні українська кераміка продовжує розвиватися і привертає увагу як українських, так і іноземних митців. Твори української сучасної кераміки стали популярними предметами декору та творами мистецтва, що надають український колорит і витонченість будь-якому простору. Новий напрямок кераміки, який зараз інтенсивно розвивається, – це академічна кераміка.

На нашу думку, українська *академічна кераміка* – напрям у сучасному українському мистецтві, що поєднує в собі традиційні техніки та мотиви української кераміки із сучасними художніми підходами та інноваціями. Цей напрям виник зусиллями науковців-експериментаторів, технологів і художників, які співпрацюють з університетами, академіями та керамічними майстернями.

Українська академічна кераміка характеризується високим рівнем майстерності, технічною обізнаністю та естетичною вишуканістю. Вона поєднує в собі високу якість виготовлення, досконалість форми та деталей, а також глибоке розуміння культурних, історичних та естетичних аспектів українського мистецтва.

В академічній декоративній кераміці застосовують різні традиційні техніки, такі як ліплення, покриття поливою, розписування та випалювання, але з використанням різних нових матеріалів та експериментальних підходів. Вона може включати вироби, які відображають традиційні українські мотиви, символіку та орнаменти, але в нестандартних формах або з використанням нетрадиційних матеріалів.

Сучасна українська академічна кераміка стимулює творчу свободу та індивідуальний підхід митця до твору. Вона дозволяє художникам виражати свою особистість, експериментувати з формами, текстурами, кольорами та техніками, що надає кераміці нового життя та визначає її місце в розмаїтті сучасних мистецтв.

Українська академічна кераміка відображає особливості розвитку сучасного українського мистецтва та робить свій внесок у художній процес. Твори декоративної академічної кераміки представлені в художніх галереях, музеях, виставках і конкурсах, а також використовуються для оздоблення унікальних дизайнерських середовищ.

Отже, українська академічна кераміка поєднує в собі традицію, інновації та творчість, розкриваючи нові можливості для виразності та поступу цього виду мистецтва в Україні.

Техніки виготовлення сучасної декоративної кераміки можна розділити на: формування та декорування. Розглянемо відмінності академічної та традиційної кераміки згідно з технологічними процесами виготовлення.

Формування чи формоутворення як надання виробу форми може бути різним для традиційної та академічної декоративної кераміки (див. рис. 2).

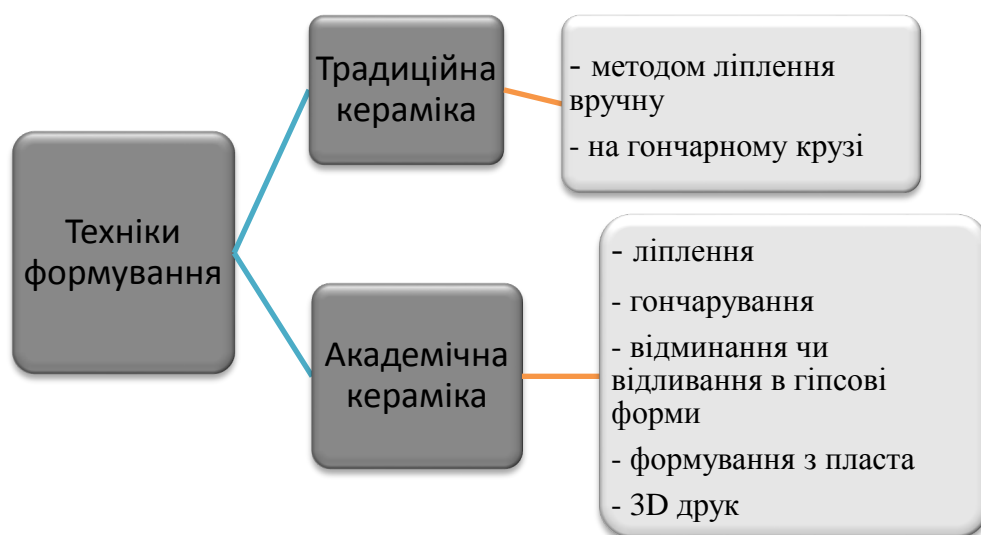

Рис. 2. Порівняння методів формування традиційної та академічної кераміки

Декорування сучасної декоративної кераміки досить різноманітне, але *традиційні* методи залишаються незмінними. Для академічної декоративної кераміки використовуються як традиційні, так і експериментальні сучасні методи декорування (див. рис. 3).

При цьому в традиційній українській декоративній кераміці не використовують одночасно декілька методів декорування, а в академічній може застосовуватися водночас увесь спектр описаних методів.

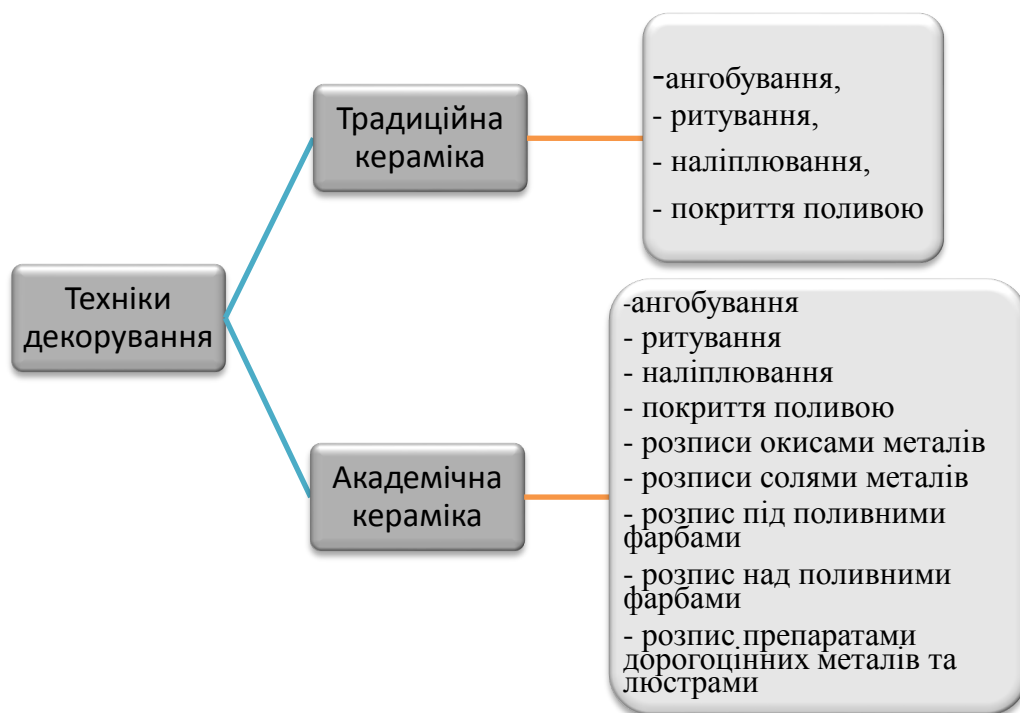

Рис. 3. Порівняння методів декорування

Щодо *матеріалів*, то в традиційній сучасній декоративній кераміці використовують гончарні низькотемпературні глини (950-1100°C) та майолікові маси. В академічній можуть бути застосовані такі матеріали: фаянсові маси, фарфорові маси, майолікові маси, шамотні маси, кам'яні маси (див. нижче рис. 4).

Декорування кераміки виконується по сирому виробу чи випаленому черепку. Для традиційної кераміки, сирий черепок декорується методом ритування, наліплювання та ангобування. Випалений виріб поливають одноколірною поливою. Для академічної кераміки декорування сирого виробу може

виконуватись методом ритування, вирізування, нанесення відбитку штампом, наліплювання рельєфу, ангобування, розпис пігментами, солями металів. Випалений виріб розписують підполивними фарбами та кольоровими поливами. Також для академічної кераміки існує надполивний розпис та третій декоративний випал.

Тобто, в академічній кераміці художник не обмежує свої можливості, він не зв'язаний традиційними методами декорування, а може робити все, що нафантазує. У традиційній кераміці митець має дотримуватися регіональних особливостей у методах декорування та формування.

Рис. 4. Порівняння використання матеріалів (мас і глин) для виготовлення традиційної та академічної кераміки

Чи можна вирізнити з цих видів якийсь більш художній і професійний? Ні, обидва існують на високому професійному рівні та мають загальну вимогу – навчання. Але в традиційній кераміці на перше місце виходить ремесло, кераміст може й не бути художником, а віртуозно виконувати зразки традиційного посуду. В академічній кераміці важливіше мати художній задум, а не лише досконале виконання твору. Головним у декоративному керамічному виробі постає не сам твір, а його концепція, зміст, задум митця.

Декоративна кераміка в сучасному декоративному мистецтві відіграє притаманну їй головну роль – поєднання фігуративного і абстрактного. Вона сформувалася як щось середнє між скульптурою та живописом. Абстрактні форми набули асоціативності, вони виражають ідею та зміст. Частіше за все мистецькі твори не мають фігуративного реалістичного наповнення, а є абстрактною композицією.

Нині декоративна академічна кераміка позбулася своєї ужитковості, змінила напрямок. Вона стала виставковою, втративши утилітарний зміст. Її головна ідея – донести послання митця, його ідею та думки.

Паралельно існує і традиційна кераміка, яка залишається утилітарною, але дуже сучасною.

Безліч зарубіжних країн почали вивчати невідому для них українську культуру в добу відродження нашої нації, національної свідомості та культури. Весь світ переконався в багатстві українських традицій і сучасних мистецьких напрямів. Багато художників-керамістів беруть участь у міжнародних симпозіумах, популяризують українську кераміку в світі та переймають досвід відомих керамістів. Процес застосування зарубіжної мистецької практики дещо перешкоджає самоідентичності, але, безсумнівно, насичує українську декоративну кераміку новими методами формування та декорування.

Висновки. Отже, нами розглянуто ключові поняття порушеної проблеми («декоративне мистецтво», «декоративна кераміка», «традиційна кераміка», «академічна кераміка», «ремесло»); схарактеризовано сучасну українську декоративну кераміку, її види (екстер'єрна, інтер'єрна та виставкова), напрями розвитку (традиційна, академічна), техніки та матеріали. Здійснено порівняльний аналіз традиційної та академічної декоративної кераміки, виокремлено характерні особливості останньої. Систематизовано методи декорування та формування української декоративної кераміки. Головна відмінність академічної кераміки полягає в тому, що художник не обмежує своїх творчих можливостей, а традиційна вимагає від митця дотримання усталених регіональних особливостей.

Перспективу подальшого наукового дослідження вбачаємо в детальному вивченні технологічних процесів сучасної декоративної кераміки з урахуванням досвіду українських і закордонних художників-керамістів. Результати дослідження впроваджено в процес вивчення студентами навчальних дисциплін «Сучасна українська кераміка», «Технологія кераміки», а також у розробку нових освітніх компонентів, що стосуються опанування сучасного декоративного мистецтва України.

Список використаної літератури

- Білодід, І. К. (Ред.). (1979). *Словник української мови* (Т. 10: Т-Ф). Київ: Наук. думка.
- Гуржій, І. (2017). Принципи удосконалення середовища рекреаційних систем засобами художньої кераміки. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 2 (1), 145-151.
- Гуржій, І., Коршунов, Д. (2022). Сучасна монументальна керамічна скульптура в рекреаційному середовищі. В кн. *Estetika i etika педагогічної дії*: зб. наук. пр. (Вип. 26, с. 130-136). Полтава; Київ.
- Пошивайло, О. (2021a). *Національний симпозиум монументальної кераміки «гіганти незалежної України»*: альбом-каталог. Опішне: Українське народознавство.
- Пошивайло, О. (2021b). *Міжнародне Бієнале художньої кераміки імені Василя Кричевського. 2019*: каталог. Опішне: Українське Народознавство.
- Ханко, В. М. (1998). Художньо-промисловий інститут у Миргороді. В кн. *Архівний збірник до 80-річчя Державного архіву Полтавської області*: матеріали наукової конференції (с. 131-146). Полтава.
- Ханко, В. М. (2007). Керамічні вироби миргородців (перша половина ХХ ст.). *Образотворче мистецтво*, 1, 112-114.
- Чернявський, К. В. (2008). Психофізіологія сприйняття людиною елементів художньої кераміки в інтер'єрах лікувальних закладів. В кн. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*: зб. наук. пр. (Вип. 14, с. 150-158). Харків.
- Шмигало, Р., Покотило, Г., Ляшкевич, П., Гнатишин, І., Бей, Т. (2023). *Мистецька освіта й мистецтво в культуротворчому процесі України ХХ-ХХІ століть*: навч. посіб. Львів: ЛНАМ; Тернопіль: Мандрівець.

Inna Gurzhii

DECORATIVE CERAMICS AS A BRANCH OF MODERN ART

The article examines decorative arts as a type of visual arts that focuses on works of art creation, with the aim of decorating and giving them aesthetic appeal, as well as objects of a purely exhibition nature.

Decorative ceramics are divided into the following types: exterior, interior, and exhibition, and have two directions of development: traditional and academic.

Modern Ukrainian decorative ceramics is characterized as an essential branch of decorative arts that developed based on millennial traditions and has its territorial features. It has been found that the technique of making modern decorative ceramics can be divided into forming and decorating.

Traditional decorative ceramics are formed by the method of sculpting by hand and on the potter's wheel. Academic ceramics have broader possibilities of formation, such as sculpting, pottery, pressing or casting in plaster molds, layer formation, and 3D printing.

The decoration of modern decorative ceramics is quite diverse, but the traditional techniques remain unchanged. They are engobe, ceremony, pasting, smearing with water.

For academic decorative ceramics, a variety of decoration methods, both traditional and experimental, are used. The methods are the following: engobing, etching, pasting, coating with water, painting with metal oxides, painting with metal salts, painting under watercolor paints, painting over watercolor paints, painting with precious metal products and chandeliers

It has been found that the artists do not limit their possibilities in academic ceramics. They are not bound by traditional decoration methods. Artists can do whatever they fantasize about, while in traditional ceramics, they must stick to regional features in the methods of decoration and formation.

Keywords: *ceramics; modern ceramics; traditional ceramics; academic ceramics.*

References

- Bilodid, I. K. (Ed.). (1979). *Slovník ukraínskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]* (Vol. 10: T-F). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Cherniavskiy, K. V. (2008). Psykhofiziologhiia spryiniattia liudynoiu elementiv khudozhnoi keramiky v interierakh likuvalnykh zakladiv [Psychophysiology of human perception of artistic ceramic elements in the interiors of medical institutions]. In *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts]: zb. nauk. pr.* (Is. 14, pp. 150-158). Kharkiv [in Ukrainian].
- Gurzhiy, I. (2017). Pryntsypy udoskonalennia seredovyshcha rekreatsiinykh system zasobamy khudozhnoi keramiky [Principles of improving the environment of recreational systems by means of artistic ceramics]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenkaю Pedahohichni nauky [Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences]*, 2 (1), 145-151 [in Ukrainian].
- Gurzhiy, I., Korshunov, D. (2022). Suchasna monumentalna keramichna skulptura v rekreatsiinomomu ceredovyshchi [Modern monumental ceramic sculpture in a recreation environment]. In *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]: zb. nauk. pr.* (Is. 26, pp. 130-136). Poltava; Kyiv [in Ukrainian].
- Khanko, V. M. (1998). Khudozhno-promyslovyi instytut u Myrhorodi [Art and Industrial Institute in Myrhorod]. In *Arkhivnyi zbirnyk do 80-richchia Derzhavnogo arkhivu Poltavskoi oblasti [Archive collection for the 80th anniversary of the State Archive of the Poltava Region]: materialy naukovoï konferentsii* (pp. 131-146). Poltava [in Ukrainian].
- Khanko, V. M. (2007). Keramichni vyrobny myrhorodtsiv (persha polovyna XX st.) [Ceramic products of Myrhorod residents (first half of the 20th century)]. *Obrazotvorche mystetstvo [Art]*, 1, 112-114 [in Ukrainian].
- Poshyvailo, O. (2021). *Mizhnarodne Biiennale khudozhnoi keramiky imeni Vasylia Krychevskoho. 2019 [Vasyl Krychevskiy International Art Ceramics Biennale]: kataloh.* Opishne: Ukrainske Narodoznavstvo [in Ukrainian].
- Poshyvailo, O. (2021). *Natsionalnyi sympozium monumentalnoi keramiky «hianty nezaleznoi Ukrainy» [National Symposium of Monumental Ceramics "Giants of Independent Ukraine"]:* albom-kataloh. Opishne: Ukrainske narodoznavstvo [in Ukrainian].
- Shmyhalo, R., Pokotylo, H., Liashkevych, P., Hnatyshyn, I., & Bei, T. (2023). *Mystetska osvita y mystetstvo v kulturotvorchomu protsesi Ukrainy XX-XXI stolit [Art education and art in the cultural process of Ukraine in the 20-21 centuries]: navch. posib.* Lviv: LNAM; Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].

Одержано 07.04.2024 р. Рекомендовано до друку 22.05.2024 р. Оприлюднено 14.06.2024 р.
